

OD REDAKCJI

DOI: 10.21697/fp.2018.2.01

Przedstawiamy kolejny numer „Forum Pedagogicznego”, wydawanego w Wydziale Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, który obchodzi w tym roku jubileusz 10-lecia istnienia. Niniejszy numer prezentuje w części tematycznej rozważania na temat szeroko pojmowanego wczesnego dzieciństwa i tematów z nim związanych.

Janusz Korczak w *Prawie dziecka do szacunku* napisał m.in.: „Są jakby dwa życia: jedno poważne, szanowne, drugie pobłażliwie tolerowane, mniej warte. Mówimy: przyszły człowiek, przyszły pracownik, przyszły obywatel. Że będą, że później zaczną naprawdę, że na serio dopiero w przyszłości. [...] Nie, przecież były i będą. Nie zaskoczyły nas niespodziewanie i na czas krótki. [...] Były, będą i są. Czy istnieje życie na żart? Nie, wiek dziecięcy – długie, ważne lata żywota, człowieka” (2012, s. 26). Te słowa skłaniają do pewnej refleksji. Myśląc o dzieciach, o zadaniach systemu edukacji, o celach pedagogiki, często przywołujemy te uniwersalne sformułowania: przyszły obywatel, przyszły uczeń, student, kompetentny, sprofilowany przyszły dorosły. Oczywiście trudno im zaprzeczyć. Życie jest ciągłą zmianą, drogą, którą każdy człowiek pokonuje właściwą tylko sobie trasą. Ta podróż ku dorosłości, te Korczakowskie „ważne lata żywota” rzeczywiście budują osobisty kapitał dziecka – człowieka. Ilość otrzymanej miłości, zrozumienia, wsparcia, akceptacji, szacunku, to budulec jego człowieczeństwa. Niczego lepszego nie wymyślono. Natomiast sposobów korzystania z tego budulca jest bardzo wiele. Miłość do dziecka, tak oczywista, ale trudna do zdefiniowania i zamknięcia w zdaniu, przejawia się w setkach zabiegów pielęgnacyjnych, manifestacjach uczuć i trosk. Zrozumienie, szacunek narzucają uwagę i dialog, otwarcie na drugiego człowieka, na jego wyjątkowość, potrzeby, możliwości, uczucia, problemy i tęsknoty. Wsparcie człowieka także odbywa się na wiele sposobów: wsparcie słabszego, mniejszego, mniej zdrowego, mniej sprawnego, mniej zamożnego, wsparcie starszego czy młodszego – tego, który akurat tego potrzebuje. Wzajemna pomoc, wzajemna zależność stoją u podstaw wszelkich społeczeństw.

Wciąż jednak należy intensyfikować u dorosłych potrzebę akceptacji i szacunku do dzieciństwa. Zaakceptowanie tego czasu jako równoprawnego etapu życia, który podobnie jak starość ma swoje ograniczenia i potrzeby, zerwanie z myśleniem o dzieciństwie jako „okresie przejściowym”, wydaje się być konieczne, żeby faktycznie zobaczyć w dziecku człowieka.

W tym numerze przedstawiamy teksty, które odnoszą się do różnych, współczesnych twarzy dzieciństwa. Próbując spojrzeć, jak radzą wybitni pedagodzy, oczami dziecka na problematykę zaproponowanych artykułów, ujrzymy w różnych

odślonach przedszkole, nauczyciela, rodzinę, szkołę, niepełnosprawność, naukę i zabawę, a także starość, która, jak dzieciństwo, stanowi pewien umowny etap życia, pełen potencjału, możliwości, a także, co naturalne, pewnych ograniczeń wynikających z ciągłej zmiany, jakiej podlega każdy człowiek, zarówno ten w wieku 3–5, jak i 70–80 lat.

Przedszkole i szkołę tworzą, z perspektywy małego dziecka, otaczający je dorośli, którzy pozostają wobec niego w pozycji dominującej, mają pewną władzę nad nim, decydują, co jest dla niego ważne, dobre, potrzebne, pozostawiając mu tyle wolności, swobody, ile uznają za stosowne. Postać nauczyciela, poza posiadanym pakietem kwalifikacji, wymaga ogromnej odpowiedzialności za dziecko, za jego szerokokorozumiany rozwój.

W artykule *Bariery i ograniczenia w refleksyjnym rozwoju nauczycieli wczesnej edukacji* autorki, Bożena Muchacka i Iwona Czaja-Chudyba, dążą, poprzez analizę podmiotowych i zewnętrznych ograniczeń procesu refleksyjnego rozwoju nauczycieli wczesnej edukacji, do określenia czynników hamujących lub ograniczających ich świadomy rozwój zawodowy.

Postać nauczyciela i jego refleksja nad wartością i celowością pracy własnej jest tematem artykułu Elżbiety Kwiatkowskiej pt. *Pre-school education teacher in the face of dynamic transformations of the social world*. Otwiera on część *Colloquia*. Artykuł ten stanowi rozważania wokół kierunku zmian całego świata, przekładających się na potrzeby i wyzwania edukacji małego dziecka. Uzupełnieniem rozważań niżej podpisanej są wyniki pilotażowego badania nauczycieli edukacji przedszkolnej w Polsce, mającego na celu określenie sposobu postrzegania przez nauczycieli przyszłości dzisiejszych dzieci przedszkolnych, zarówno w kontekście ich dalszej edukacji, jak również całego ich dorosłego życia.

Artykuł *Pupils' prosociality and its relations to their meaning of life and teacher's interaction style*, autorstwa Anny Sádovskiej i Petera Kusý'ego, odnosi się także do postaci nauczyciela i jego roli w rozwoju wychowanków.

Wnioski i refleksje płynące z powyższych artykułów mogą stanowić interesujący punkt wyjścia do optymalizacji procesu przygotowania nauczycieli do pracy z dziećmi. Niezwykle ważna wrażliwość nauczyciela na dziecko, na jego twórczość, na związane z nią przeżycia, spostrzeżenia i wrażenia, stanowi podstawę do świadomej pracy bazującej na aktywności artystycznej dziecka.

W artykule *Twórczość rysunkowa dziecka w kontekście tworzenia przez nie znaku plastycznego i odkrywania znaczenia* Urszula Szuścik analizuje twórczość plastyczną dziecka w kontekście kształtowania się znaku plastycznego. Autorka zwraca uwagę na proces wzajemnej stymulacji, jaki zachodzi między rozwojem słowa i rysunku dziecka. Wskazuje jednocześnie na to, że rysowanie jest naturalną potrzebą ekspresji dziecka, a jego aktywność plastyczna jest jedną z podstawowych form komunikowania się niewerbalnego z otoczeniem. U. Szuścik przedstawia rozwój twórczości rysunkowej dzieci w odniesieniu do rozwoju języka i mowy. Takie podejście w badaniach nad rysunkami dzieci tworzy nowe możliwości poznawcze

w analizie dziecięcej twórczości plastycznej. Artykuł ten stanowi niezwykle wartościowy przewodnik po tej drodze twórczości w odniesieniu do dziecka w wieku przedszkolnym, wskazując jednocześnie na wszystkie zintegrowane z pracą plastyczną korzyści, przede wszystkim rozwojowe.

Edukacja małego dziecka w Polsce (w przedszkolach i klasach 1–3) odbywa się w sposób zintegrowany, co w praktyce oznacza świadome projektowanie aktywności dziecięcej i/lub otoczenia dziecka, w sposób umożliwiający mu wszechstronny, optymalny rozwój, osadzony w naturalnej ciekawości poznawczej i działalności dziecka, czyli poprzez ruch i zabawę. Barbara Bilewicz-Kuźnia w artykule pt. *Zabawa życiem dziecka – aplikacja teorii Froebela do praktyki przedszkolnej XXI wieku* przywołuje poglądy znanego niemieckiego pedagoga na temat zabawy. Autorka odnosi je do współczesnej pedagogiki i metodyki wychowania przedszkolnego, które na nowo definiują i interpretują znaczenie zabawy w rozwoju małego dziecka, poszukując inspiracji m.in. w koncepcji Froebela.

Pozostając w tematyce edukacji zintegrowanej małego dziecka, dwa kolejne artykuły dotyczą podręczników do edukacji wczesnoszkolnej. Aleksandra Szyller w *Podręczniki zintegrowane dla edukacji wczesnoszkolnej – koncepcja autorów a perspektywa uczniowska* przedstawia wyniki badań jakościowych opartych o analizy dokumentów i wywiady fokusowe prowadzone wśród uczniów. Autorka zestawia ze sobą toczącą się od wielu lat w Polsce dyskusję nad jakością i znaczeniem podręczników adresowanych do najmłodszych uczniów z subiektywną oceną tychże przez samych zainteresowanych. Wnioski i rekomendacje płynące z artykułu zasługują na szczególną uwagę wszystkich nauczycieli pracujących w oparciu o popularne w Polsce tzw. pakiety edukacyjne (tj. gotowe zestawy podręczników, ćwiczeniówek, kart pracy, pomocy dydaktycznych, poradników metodycznych itp.).

Drugi tekst poświęcony podręcznikom wyszedł spod pióra Marty Krasuskiej-Betiuk. W *Szkolnej nauce czytania i pisanie z wykorzystaniem wybranych elementarzy – refleksjach metodycznych* przedstawia przegląd literatury na temat psycholingwistycznych podstaw czytania i pisanie. Autorka charakteryzuje metodyczne aspekty pracy z elementarzem, tj. książką będącą pomocą dydaktyczną, wprowadzającą najmłodsze dzieci w świat pisma. Artykuł zawiera opisy elementarzy funkcjonujących w przestrzeni szkolnej – polskiej i zagranicznej, które odwołują się do różnych koncepcji nauki czytania i pisanie. Refleksje płynące z analiz stanowią cenny wkład w rozwój współczesnych i przyszłych nauczycieli, stających przed niezwykle odpowiedzialnym zadaniem, jakim jest nauka czytania i pisanie, również w kontekście dalszych losów edukacyjnych ich podopiecznych, przytaczanych już w poprzednich artykułach.

Marzena Dycht w teście *Współczesne wyzwania pedagogiki przedszkolnej i szkolnej w obszarze edukacji włączającej dzieci niewidome i słabowidzące* analizuje sytuację dzieci z niepełnosprawnością narządu wzroku w placówkach edukacyjnych. Autorka porusza zagadnienia dotyczące uwarunkowań dydaktyczno-metodycznych, organizacyjnych i społecznych inkluzji w systemie kształcenia

ogólnodostępnego. Podkreśla przy tym znaczenie wczesnego wspomagania rozwoju i zwraca uwagę na potrzebę ciągłego doskonalenia edukacji włączającej, pisząc, że „sprzyja budowaniu świadomości inkluzyjnej społeczeństwa, zwłaszcza młodego pokolenia, które w przyszłości tworzyć będzie regulacje prawne, legislacyjne, gospodarcze i społeczne i budować relacje prowłączające, w naturalny sposób wdrażając główne założenia idei inkluzji”.

Wśród dzieci korzystających z edukacji włączającej są także te ze spektrum autyzmu. To zaburzenie neurorozwojowe dotyka coraz więcej osób. Praca pedagogiczna z nimi stanowi wielkie wyzwanie i choć może stanowić niezwykłą przygodę (zarówno dla dziecka, jak i osoby dorosłej), wymaga dużej wiedzy, doświadczenia, pewnej otwartości na „inność”, ciekawość wobec dziecka, tego, jak ono postrzega, odczuwa świat. Praca z dziećmi autystycznymi to także wielki codzienny wysiłek, wymagający cierpliwości i zrozumienia. Agnieszka Łaba-Hornecka w artykule *Multisensoryczne opowieści jako narzędzie kształtowania zachowań społecznych dzieci z autyzmem w młodszym wieku szkolnym* przedstawia wyniki swoich badań. Zdecydowana większość osób ze spektrum autyzmu odczuwa ogromne trudności w relacjach społecznych. Odmienne u nich postrzeganie świata, zbyt duża wrażliwość na bodźce lub odwrotnie, zupełne odcięcie od doznań zmysłowych, przekłada się na ich zachowanie, które stereotypowo uchodzi za dziwne, nietypowe. Małe dziecko doświadczające skutków autyzmu nie przestaje być dzieckiem. Miejmy nadzieję, że badania oparte o opowieści multisensoryczne opisane przez autorkę staną się inspiracją dla wszystkich pedagogów pracujących z dziećmi autystycznymi oraz utwierdzą ich w przekonaniu, że każda podjęta świadomie praca przyniesie pewne efekty. Warto pamiętać, iż nawet małe zmiany na lepsze w funkcjonowaniu podopiecznych nie byłyby możliwe bez udziału osób dorosłych: nauczycieli, rodziców. Należy w tym miejscu raz jeszcze podkreślić znaczenie edukacji włączającej dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych do placówek ogólnodostępnych. Po ukończeniu szkół wszystkie dorosłe już osoby będą przecież żyły w jednym społeczeństwie, w którym nie ma podziału na społeczeństwo „specjalne” i „ogólnodostępne”. Zrozumiała zatem jest troska rodziców dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych o to, aby mogły one uczestniczyć w ogólnodostępnych grupach rówieśniczych. Sytuację małego dziecka określa jego rodzina, jej wielkość, model, sytuacja materialna, wiek rodziców, posiadanie rodzeństwa, stan zdrowia i in.

W artykule *System oddziaływań rodzinnych w procesie rozwoju i edukacji dziecka* Izabela Gątarek przedstawia wyniki badań ukazujących wybrane aspekty procesu wychowania w percepcji rodziców dzieci w wieku przedszkolnym.

Chciałabym się odwołać ponownie do myśli Janusza Korczaka: „Nie zaskoczyły nas niespodziewanie i na czas krótki. (...) Były, będą i są” (2012). Te słowa można odnieść do dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych, które, podobnie jak ich w pełni zdrowi rówieśnicy, budują swój świat, siebie, odczuwają potrzebę ruchu, eksploracji, działania. Potwierdza to artykuł Jadwigi Kuczyńskiej-Kwapisz pt. *Założenia tyflogiczne Róży Czackiej i ich ponadczasowe znaczenie z perspektywy*

stuletniej działalności Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Służebnic Krzyża. Tekst przedstawia postać i poglądy Róży Czackiej, która po utracie wzroku poświęciła się pracy na rzecz edukacji i wychowania osób z niepełnosprawnością narządu wzroku, dostrzegając potrzebę pomocy tym osobom i ich integracji ze społeczeństwem. Podkreślała przy tym znaczenie i konieczność jak najwcześniejszego wspomaganie rozwoju dzieci niewidomych. J. Kuczyńska-Kwapisz interesująco zestawia poglądy Róży Czackiej z zagadnieniami, które zajmują współczesnych tyflopedagogów. Tekst wnikliwie, przekrojowo opisuje charakter zmian, których kierunek już sto lat temu wskazała Róża Czacka.

Kolejny artykuł, autorstwa Moniki Maciejewskiej, zatytułowany *Badania ewaluacyjne w edukacji jako źródło wiedzy pedagogicznej*, dotyczy bardziej ogólnie ujętych zmian w edukacji i wynikających z nich następstw. Ich przykładem mogą być nowe możliwości wytwarzania wiedzy pedagogicznej. Tekst stanowi interesujący głos w toczącej się dyskusji nad usytuowaniem badań określanymi jako praktyczne, stosowane w odniesieniu do pojawiających się potrzeb praktyki i teorii pedagogicznej. Rozważania koncentrują się na badaniach ewaluacyjnych w edukacji, które zdaniem autorki generują wiele możliwości rozpoznawania istotnych kwestii pedagogicznych. Prezentowane w tekście praktyki ewaluacyjne realizowane przez zespoły złożone z praktyków i badaczy mogą być inspiracją dla obu tych grup.

Zamykający tę część tomu artykuł dotyczy postaci ojca, którego rola w życiu dziecka jest unikatowa, choć nie zawsze łatwa. Łukasz Bartosiak w *Źródłach relacji ojca z dzieckiem w środowisku wiejskim* przedstawia wyniki badań zrealizowanych w ramach projektu badawczego „Postawy ojcowskie w środowisku wiejskim”. Ciekawe wnioski prezentują współczesne ojcostwo w nowym świetle, ukazują, skąd mężczyźni czerpią wzorce zachowań we własnych rodzinach, jak odnoszą się do swojego dzieciństwa oraz do własnych dzieci. Jest to bardzo ważny tekst, pokazujący ojcowską perspektywę i zaangażowanie w rozwój potomstwa.

W części *Colloquia* zamieszczono wyłącznie artykuły anglojęzyczne. Oprócz przytoczonych wcześniej tekstów Elżbiety Kwiatkowskiej oraz Anny Sadowskiej i Petera Kusy'ego znalazły się opracowania poświęcone osobom niepełnosprawnym, w tym pracy pedagogicznej z dziećmi o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Kornelia Czerwińska i Agnieszka Piskorska w artykule *Cognitive functioning of a blind student in a foreign language classroom* przedstawiają zagadnienia związane ze specyfiką funkcjonowania poznawczego dzieci niewidomych w szkole, szczególnie na lekcjach języka obcego. Jarosław Wiazowski analizuje w artykule *Sight, touch, hearing – the current options and challenges in access to math content for learners with visual impairments* kwestię nauczania osób z upośledzeniem narządu wzroku, zawężając swoje rozważania i prezentowane badania do edukacji matematycznej.

Tę część zamyka artykuł Marleny Kilian, która w tekście *Burden of age. Consequences of old age stereotypes* podejmuje problematykę stereotypów. W oparciu o dostępne dane empiryczne autorka analizuje wpływ stereotypów dotyczących starości na poszczególne jednostki, jak również ich znaczenie dla całego

społeczeństwa. W części *Debiuty* znalazły się dwa teksty. W pierwszym z nich pt. *Heterotopia przedszkola, o „nie-miejscu w miejscu”* Lidia Kurcińska przedstawia przedszkole z innej perspektywy, tzn. jako odrębny świat w świecie. W tekście pt. *Działania profilaktyczne skierowane do rodziców jako forma ochrony dzieci przed krzywdzeniem na przykładzie oferty Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę* Dorota Wróblewska zabiera ważny głos w sprawie działań profilaktycznych, skierowanych do rodziców, stanowiących formę ochrony dzieci przed przemocą. Autorka ukazuje pozytywny wpływ uczestniczenia w działaniach prewencyjnych na sytuację rodzin z małymi dziećmi.

Jak zawsze, na łamach „Forum Pedagogicznego” prezentowane są recenzje i sprawozdania. W dziale *Sprawozdania* zamieszczono sześć recenzji książek i monografii naukowych. Dział *Kronika* zawiera zaś informacje na temat spotkań naukowych, które odbyły się w 2018 roku w kraju i za granicą.

Elżbieta Kwiatkowska

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-8509-9120>

Bibliografia

Korczak J. (2012). *Prawo dziecka do szacunku*. Warszawa: Biuro Rzecznika Praw Dziecka.